Peter Paul Rubens
Wapper 9-11,
Antwerpen

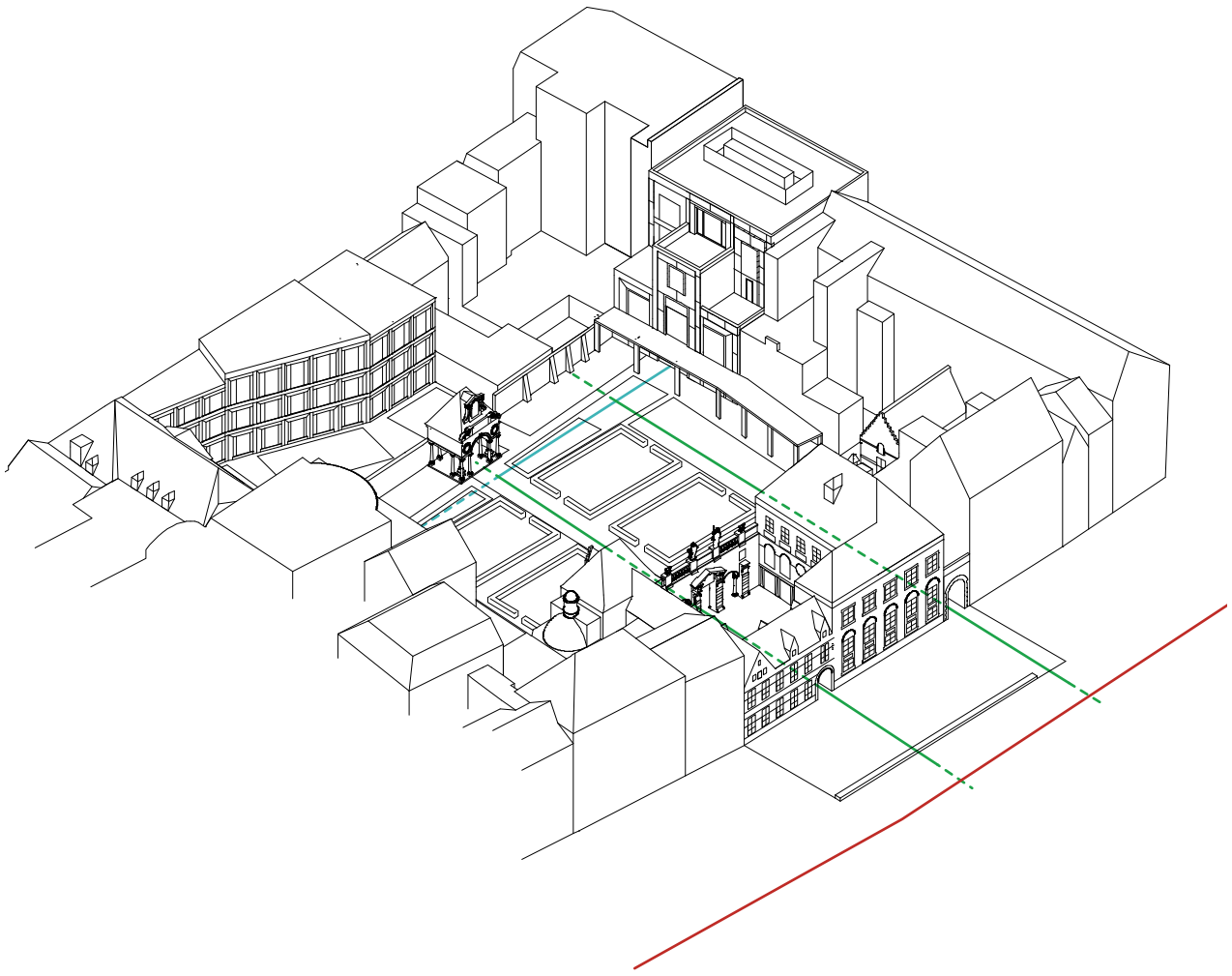

Een perspectivisch systeem

Perspectief staat centraal in het ruimtelijk denken van Rubens. De site kent nu één belangrijk centraal perpectief. We willen verder bouwen op dit systeem om de verschillende onderdelen van de site duidelijk met elkaar te verbinden.

Aan het bestaande centrale perspectief voegen we parallel de zichtas tussen Jodenstraat en passage toe. Dwars op die as licht de Wapper, die we ook perspectivisch openen. Achterin de tuin creëren we een dwars perspectief voorlangs het paviljoen, waarop het nieuwe bezoekerscentrum inhaakt.

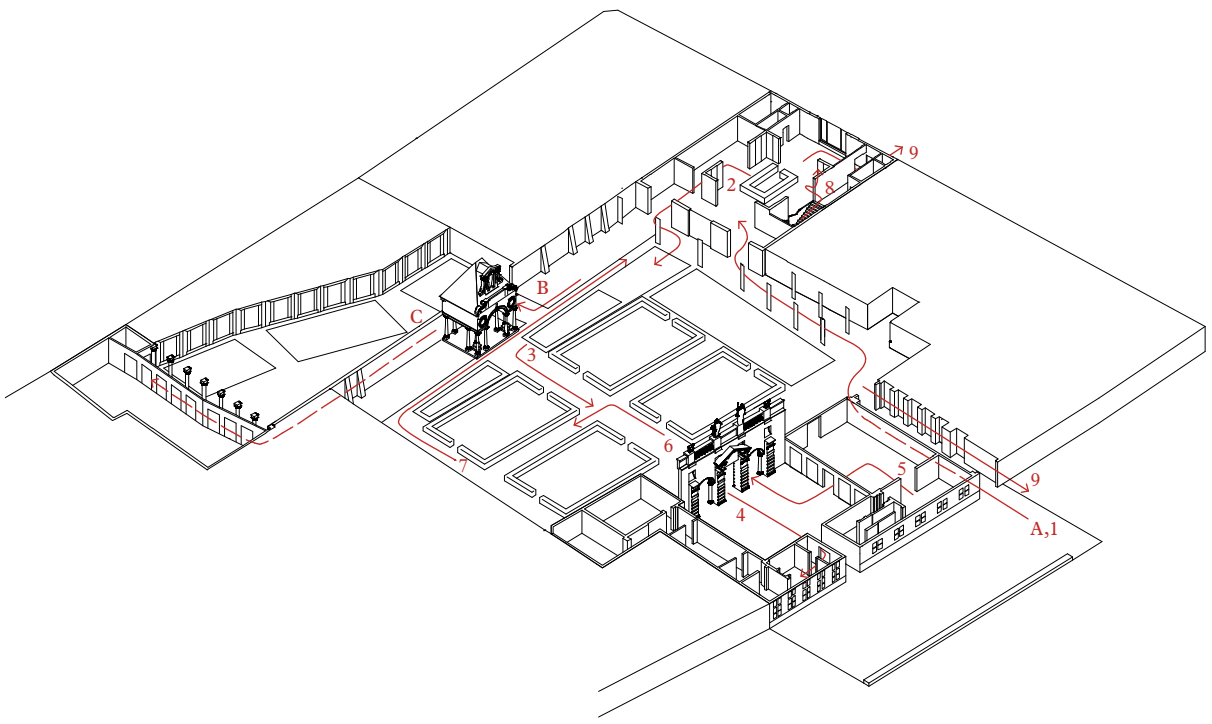

Een heldere routing

Een bezoekerscentrum vraagt om een heldere organisatie. We herorganiseren de Wapper om een vrij beeld van het Rubenshuis te koppelen aan een vlotte routing die grotere bezoekersaantallen toelaat. Daarom verleggen we de hoofdtoegang naar de passage rechts van het atelier. Van hieruit construeren we een parcours dat via de passage en een nieuwe gaanderij uitkomt in het bezoekersonthaal bij Hopland. Van hieruit vertrekken alle verdere circuits. Het uitgebreide assenstelsel van de tuin vormt de drager voor deze nieuwe circuits.

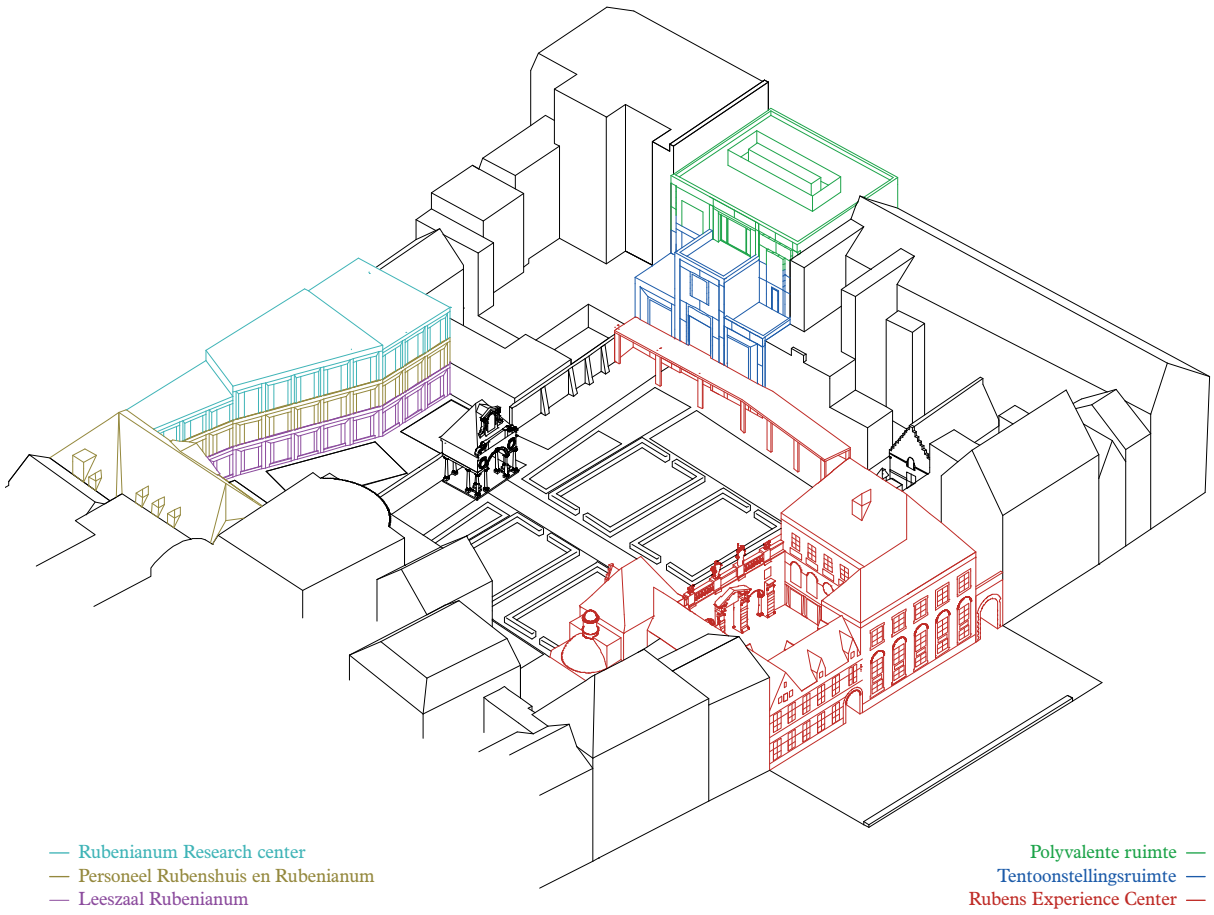

Een doordachte programmering

Rondom de tuin organiseert het brede verhaal rond Rubens zich. Daarmee wordt het meest oorspronkelijke deel van de site, het centrale perspectief, de centrale speler. We zien de 'Rubens Experience' niet als een nieuw te bouwen programma-onderdeel. We herbekijken de gehele site en construeren een verhaal dat de mogelijkheden en beperkingen van elk gebouwdeel in beschouwing neemt. Zo ontstaan er verschillende 'Rubens-circuits' op maat van de verschillende bezoekersprofielen.

Een mooi uitgerolde Rubens Experience

Rubens begint in dit ontwerp op de Meir. We werken de nieuwe Wapper open tot een lang, open perspectief waarin het Rubenshuis zorgt voor een knik in de langse as. Zo maken we van het Rubenshuis het zwaartepunt van de Wapper. De plek voor het Rubenshuis maakt ruimte voor groepen om zich te organiseren. De visuele rust laat ruimte voor een eerste blik op het tuinpaviljoen en voor een duidelijk herkenbare toegang rechts van het atelier.

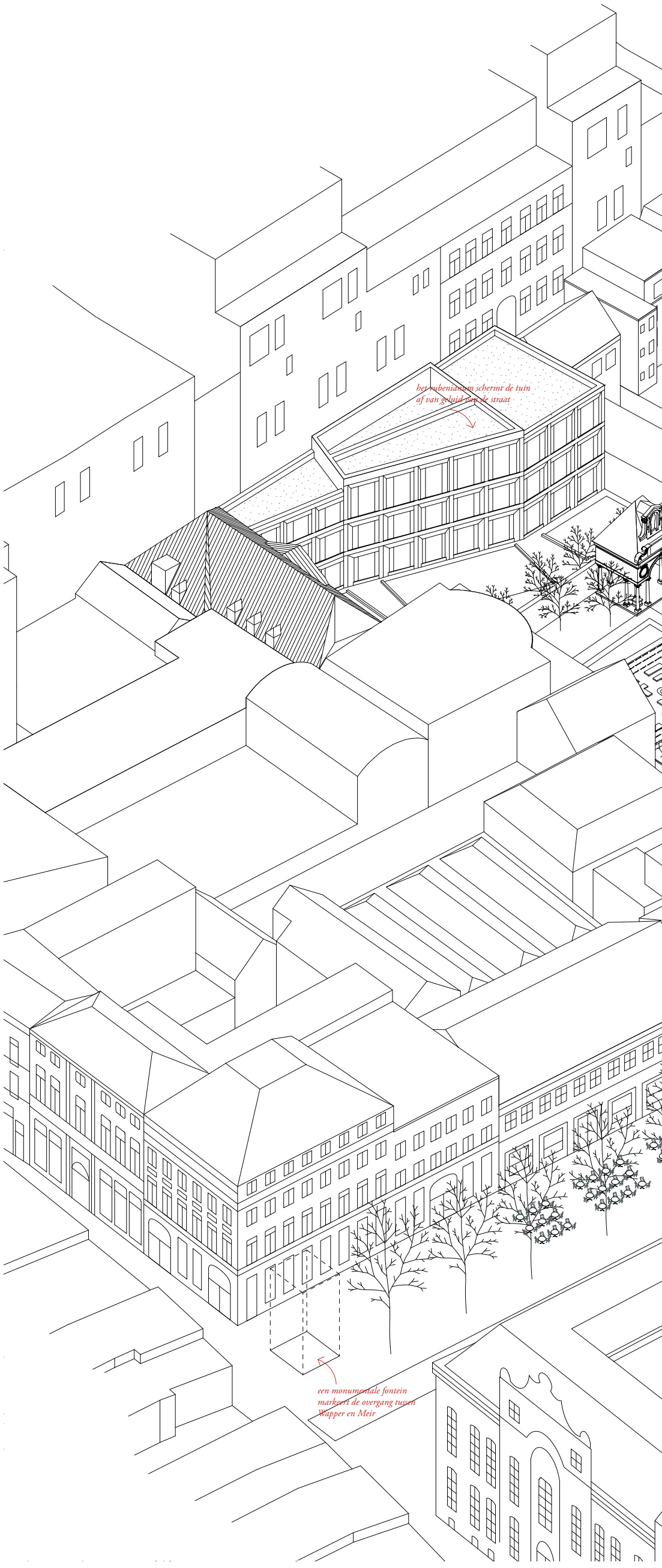

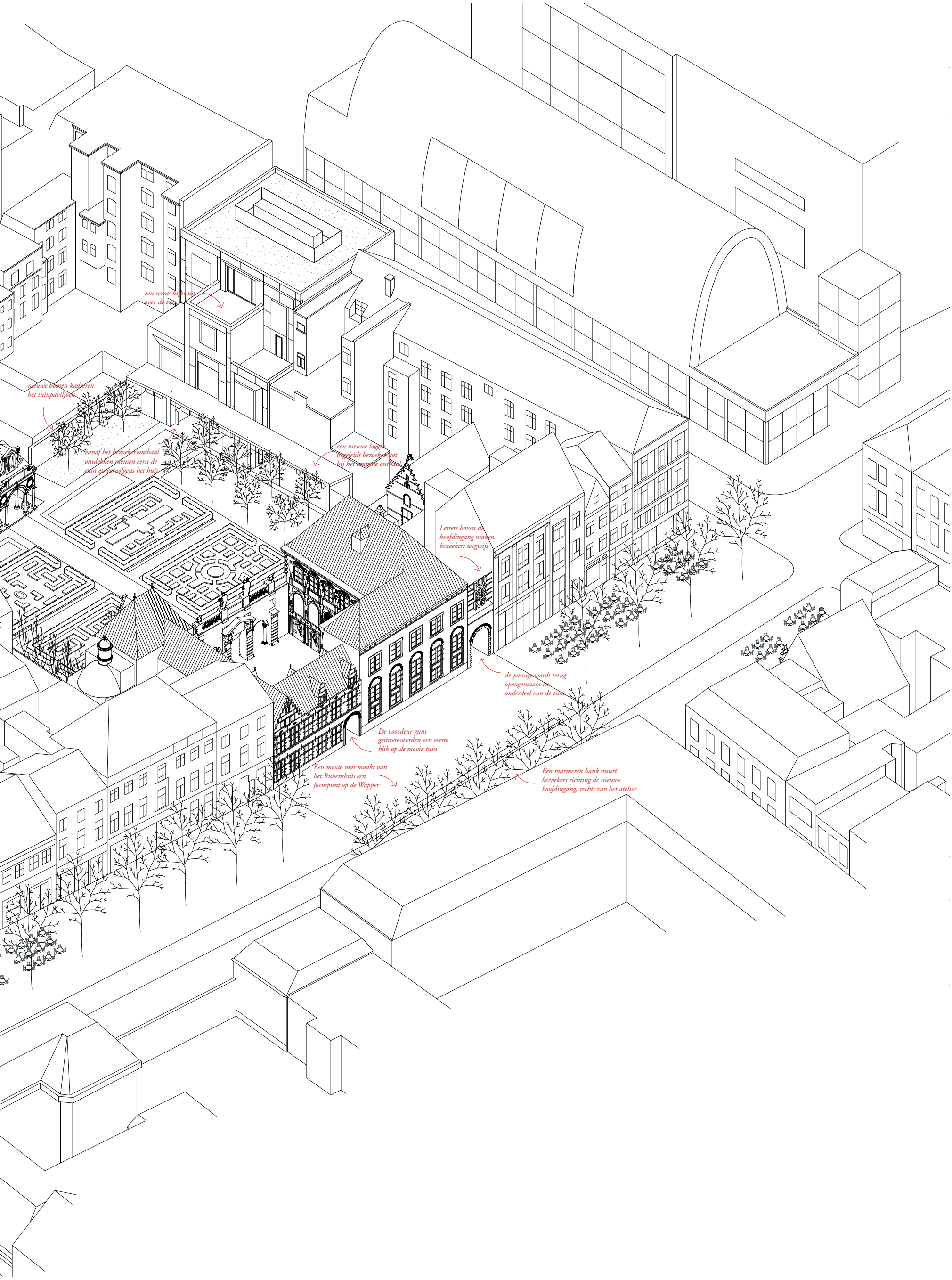
een terras kijkt uit over de stad
nieuwe bomen kaderen het tuinpaviljoen
vanaf het bezoekersonthaal ontdekken mensen eerst de tuin en vervolgens het huis
een nieuwe loggia begeleidt bezoekers tot bij het centrale onthaal
Letters boven de hoofdingang maken bezoekers wegwijs
de passage wordt terug opengemaakt en onderdeel van de tuin
De voordeur gunt geïnteresseerden een eerste blik op de mooie tuin
Een mooie mat maakt van het Rubenshuis een focuspunt op de Wapper
Een marmeren bank stuurt bezoekers richting de nieuwe hoofdingang, rechts van het atelier

Leon Vranken

In 2013 bouwde Leon Vranken in het Middelheimpark de tijdelijke installatie ‘Study for a vertical line’. Naar aanleiding van de vraag om een kunstintegratie stelt Leon voor om dit werk permanent te hernemen op de overgang tussen Wapper en Meir. Op deze plek staat momenteel een fontein, die echter zeer zelden functioneert. De overgang Wapper-Meir is een belangrijk moment in de stad. Het is een plek waar de fantoompijn van het gesloopte huis Dens nog steeds nawerkt. Leon stelt op deze plek een feestelijke trapconstructie voor die uitzicht biedt op de stad en op het omhoog gestuwde water. Ook als de fontein niet werkt is het een feestelijke structuur waar mensen rond pleisteren.

Tijdelijke installatie in het Middelheimpark (2013)

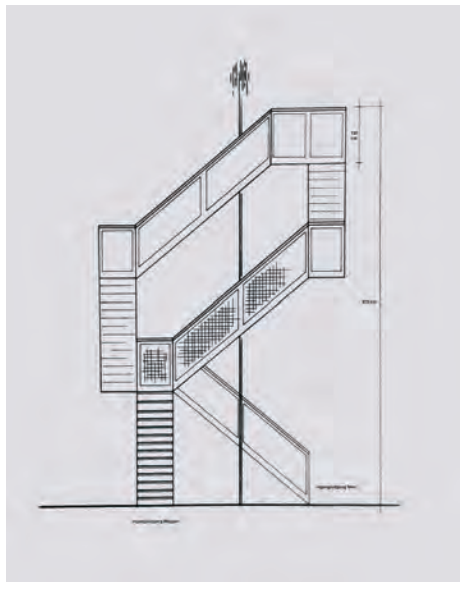

Conceptschets van de permanente installaties op de Wapper

Een loper op de Wapper

We rollen een loper uit over de Wapper die plooit ter hoogte van het Rubenshuis. Zo wordt het Rubenshuis het centrum van een nieuwe ader door de stad.

De loper organiseert de Wapper helemaal anders dan voordien. De doorgaande circulatie komt centraal te liggen, pal boven de ruien. Zo kunnen fietsers en passanten efficiënt gebruik maken van deze cruciale traverse door de binnenstad. Flaneurs kunnen de flanken opzoeken. Langs de oostkant komt er een brede zone voor terrasjes die de hele middag baden in de zon.

Een rij stevige bomen begeleidt de loper. Ter hoogte van het Rubenshuis wisselen de bomen even van kant, om zo de knik te markeren. Ze temperen de dissonante aanwezigheid van het kantoorgebouw tegenover het Rubenshuis.

Een mat in een contrasterend materiaal rolt zich uit over de breedte van het Rubenshuis. Een lange marmeren bank scheidt passanten van bezoekers en biedt ruimte voor wachtende toeristen. De bank stopt ter hoogte van de zichtlijn vanuit de Jodenstraat, en legt zo de nadruk op de nieuwe toegangsas.

Boven: De heraanleg van de Wapper kadreert het Rubenshuis. Een marmeren bank en marmeren letters gidsen de bezoekers naar de nieuwe toegang.

Onder: De loper over de Wapper wordt even een tafelkleed met daarop het Rubenshuis

Een nieuwe poort

Het perceel rechts van het Rubenshuis was tot in de late 17de eeuw braakliggend. Het huidige sas werd toen bebouwd als onderdeel van het belendende gebouw, zoals te zien op onderstaande afbeelding daterend van 1692. Het gebouw versprong in kroonlijsthoogte met de Italiaanse vleugel van Rubenshuis. Het verschil in geveltypologie tussen beide en het kleurverschil van de gevels motiveren het afzonderlijk bestaan van de gebouwen.

Het naastliggende bouwvolume is verdwenen, enkel de gevel met de poort op het gelijkvloerse niveau is behouden.

In dit voorstel wordt de moderne beglaasde overkapping uit 1998 gedemonteerd waardoor de historisch waardevolle gevels links en rechts van de doorgang opnieuw in zijn geheel ervaren worden.

De compressie die de bezoeker ondergaat bij het doorlopen van de oude poort langsheen de Wapper, de 'wegel' die ontstaat en de extra compressie van de doorgang in de achtergevel, mondt uit in een explosieve ervaring van ruimte en verwondering bij het betreden van tuin. Hierdoor ontstaat een gelijkaardige ervaring zoals de toestand voor de aanpassingen van tweede helft 17e eeuw.

De stalen gaanderij vormt een moderne interpretatie van de loggia's en gallerijen die aanwezig zijn op de site. Het symmetrische en repetitieve aspect van de pergola sluit aan bij het historische kader.

Door de ranke structuur en de asverschuiving ten opzichte van de doorgang wordt er een subtiel maar intuïtief leesbaar parcours beschreven vanaf de Wapper tot aan het nieuwe onthaal, zonder door de waardevolle tuin te doorkruisen. De ingreep is ondergeschikt aan de bestaande waardevolle structuren. De route vrijwaart het meest waardevolle deel van de tuin van een sterk publiek karakter.

De structuur creëert tegelijk een overgang tussen de blinde gevel van zuidelijk gelegen gebouwen en de binnentuin.

Een vloeiend pad doorheen de site

Van de passage maken we een aangenaam tuinpad. Door het schrijnwerk weg te halen creëren we het gevoel dat de tuin hier al begint. Links en rechts van de verharding is er plek voor vaste planten en klimplanten. Eenmaal door de achterpoort kom je in de tuin. Deze plek werkt als een balkon, naar analogie van Rubens' balkon bij de loggia. Van hieruit heb je een eerste maal een diagonaal overzicht over de tuin. Frontaal ligt een omheinde fruitgaard. De enige looproute van hieraf wordt aangegeven door de pergola die de bezoekers tot bij het onthaal brengt.

Links: Zichtbaarheid van de nieuwe ingang vanaf de Huidevetterstraat, door de Jodenstraat

Rechts boven: Dramaturgie in relatie tot de ruimtelijke capaciteit van het Rubens Experience Center

Rechts onder: Een stalen pergola leidt de bezoeker naar het nieuwe onthaal

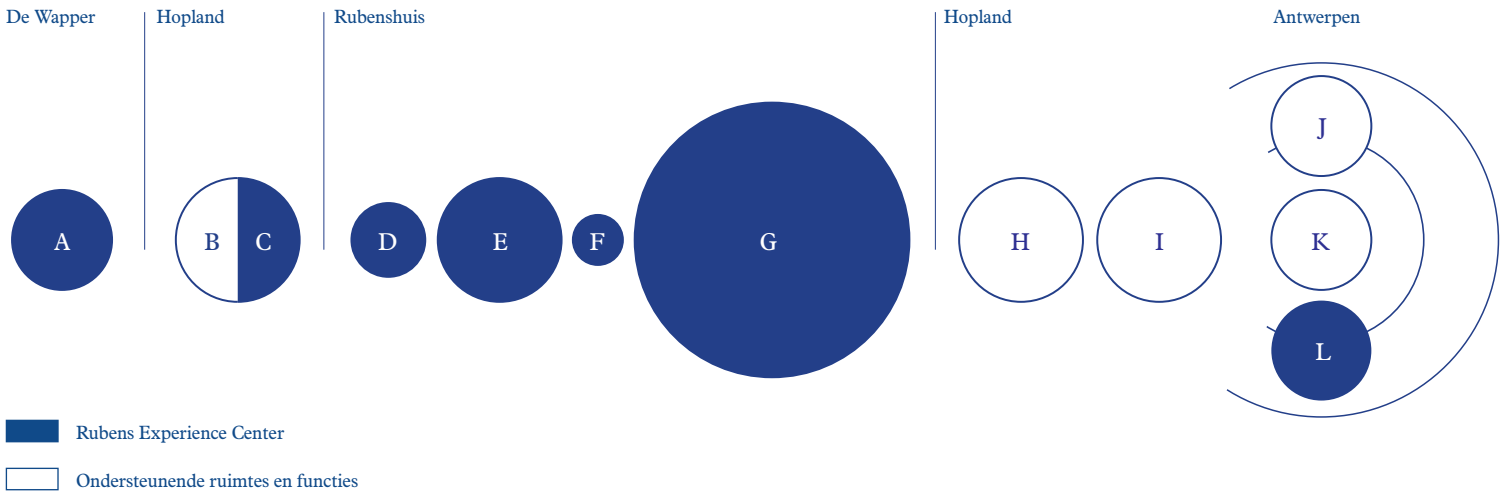

Bezoekersreis en dramaturgie

A Het Antwerpen van Rubens
1600: Antwerpen is een stad in wederopbouw na een verwoesting door de Spanjaarden. Een stad vol nieuwe energie. Naar voorbeeld en met gelden uit het katholieke Italië wordt de stad opnieuw ingericht en vormgegeven. Een man als Rubens kon zich hier ontplooien tot een abolute ster.

B Onthaal: Info, tickets, audioguides, sanitair, lockers, shop

C In de grote onthaalruimte krijgt de bezoeker een introductie over Peter Paul Rubens. We leren de bezoekers hoe naar Rubens' werk te kijken.

D Portiersloge en leefruimtes: Rubens als een geleerde, diplomaat, artiest

E Kunstkamers: De kunstcollectie van Rubens

F Slaapkamers: Rubens als een familieman

G Rubens aan het werk: Door een verhuizing van de originelen naar een permanente tentoonstelling in de nieuwbouw kan het atelier opnieuw als het echte atelier van Rubens ervaren worden. De deuren kunnen weer open in dit wordt het einde van de route door het Rubenshuis. Een Rubensiaans indrukwekkende apotheose. De bezoeker zal hier ervaren hoe Rubens te werk ging, hoe 25.000 schilderijen dit atelier verlieten, hoe zijn leerlingen werkten en hoe de beeldtaal van Rubens op soms enorme doeken van 5 op 3 meter ontstond. Een enorm geprepareerd doek speelt de hoofdrol in een belevenis van geur, licht, compositie, symboliek, schildertechniek en een permanente productie. In het atelier kunnen mensen samen aan het werk met deze beeldtaalelementen of zelfs ervaren hoe het is om te poseren voor Rubens.

H Permanente collectie

I Tijdelijke tentoonstelling

J Sanitair, lockers

K Shop: souvenirs

L Aan het einde van zijn of haar bezoek kan de bezoeker kennismaken met de belangrijkste locaties in Antwerpen waar Rubens met werk en verhalen nadrukkelijk aanwezig is. Je kan hier een app downloaden en je voorbereiden op een Rubens route door de stad.

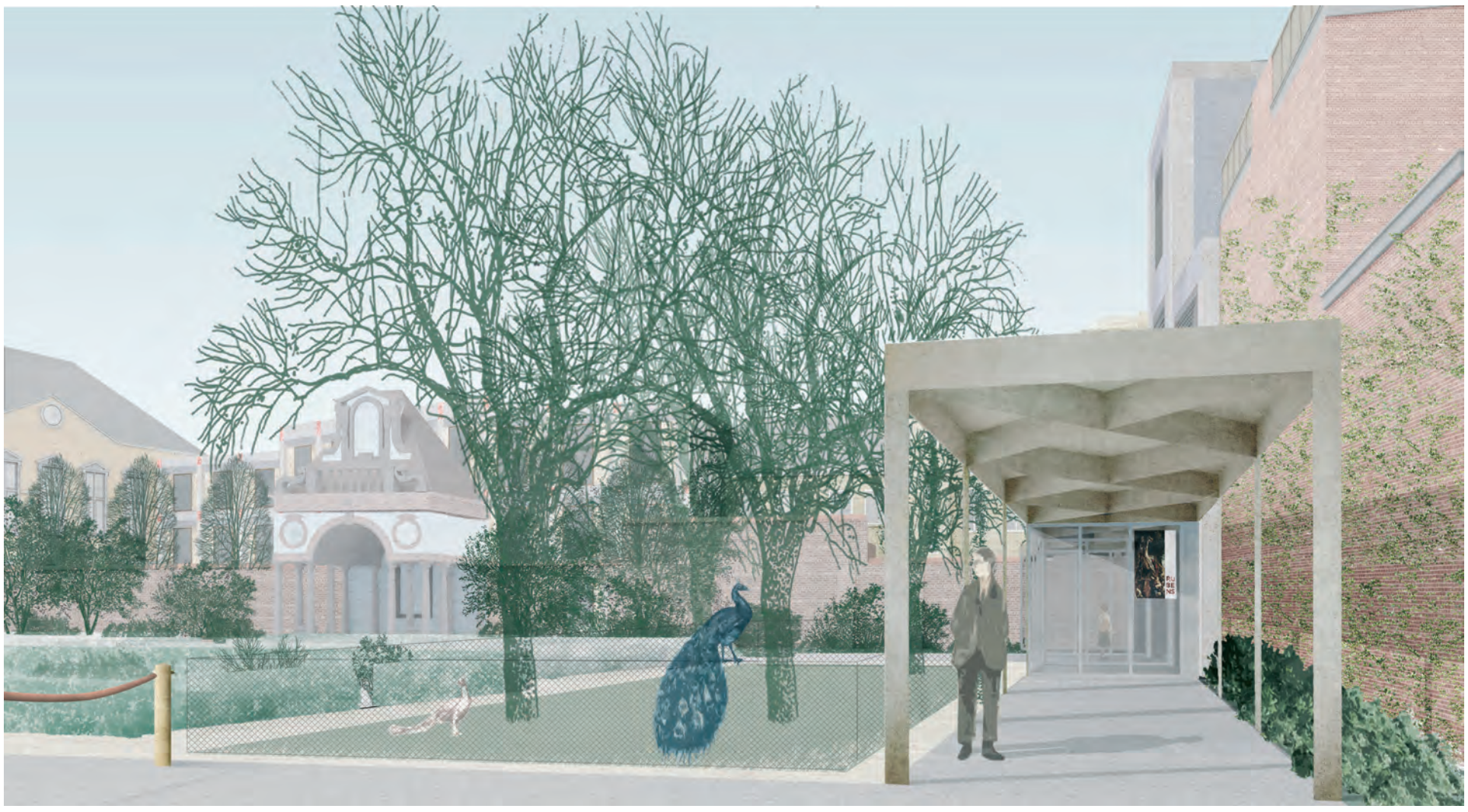

Motivatie bouwplaats

Het ontwerpvoorstel voor de nieuwbouw aan Hopland beslaat het heden braakliggend perceel als annex aan de Rubenstuin, die ten tijde van de aanwezigheid van Rubens niet tot de tuin behoorde.

Op het perceel aan Hopland bevonden zich ten tijde van Rubens een reeks eenvoudige kleine huizen. De rooilijn bevond zich toen ook zuidelijker dan nu het geval is. Pas in 1900 zijn enkele percelen samengevoegd, is de rooilijn verplaatst en is er een monumentaal gebouw met maar liefst 6 hoge bouwlagen, vergelijkbaar met het bestaande rechts naastliggende gebouw, opgetrokken.

Vanwege de voormalige bebouwing uit de 18e eeuw en het niet deel uitmaken van de oorspronkelijke Rubenstuin is het bebouwen van dit perceel vanuit historisch en stedenbouwkundig oogpunt een logische, verantwoorde keuze. Het ontwerp is in harmonie met de aanpalende bebouwing wat betreft bouwhoogte en -diepte.

Wat vandaag overblijft van de 18de eeuwse bebouwing is een gevelrestant dat nu fungeert als tuinmuur tussen de recente annex aan de Rubenstuin en Hopland. Het begin 20e-eeuwse gebouw was bijzonder monumentaal en kende een sokkel, een middengedeelte en een attiek met topbekroning. Wat vandaag overblijft is slechts een onderdeel van een geheel dat niet meer bestaat; er blijft niets over van de werking van de oorspronkelijke gevelopeningen naar het achterliggende toenmalige magazijn wegens dichtgemetseld. De deuropening in de linker travee is voorzien van een poort in ‘Rubensstijl’, de afmetingen van deze gevelopening werden aangepast.

Dit in acht genomen, besluiten we dat het restant van de gemodificeerde muur zijn historische waarde grotendeels verloren heeft.

Het voorstel gaat uit van een verplaatsing van dit overblijfsel van het oorspronkelijke gebouw naar de publiek toegankelijke kelder van het nieuwe gebouw.

Een nieuw onthaal als draaischijf

Als een controletoren kijkt de onthaalbalie uit over het komen en gaan van alle bezoekers. Toeristen kopen hier hun ticket, om vervolgens via een tweede portaal de tuin te betreden. Links van het onthaal is er een zone waar het Rubenskompas zich bevindt: hier wordt duidelijk gemaakt waar je in de stad nog meer van Rubens kan ontdekken. Rechts van het onthaal kan je naar de kelder, waar er veel ruimte is voor lockers en sanitair. Je kan hier ook de trap naar boven nemen, richting de tentoonstellingsruimtes. De shop sluit aan op de onthaalbalie, en creëert een levendig beeld langs de straat.

Bezoekers voor het Rubenianum melden zich hier aan en worden doorverwezen naar de tuintoegang.

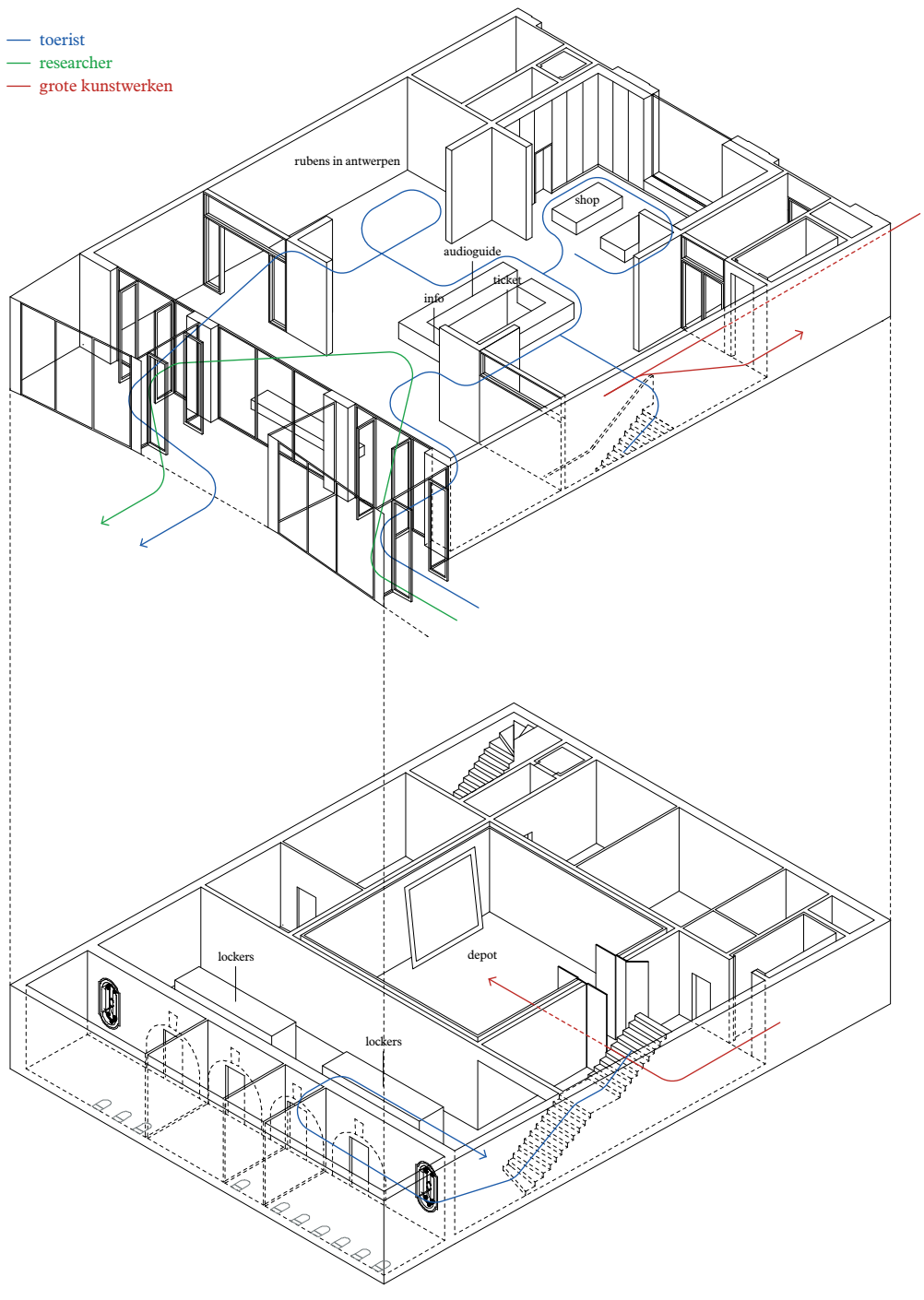

Links: Het nieuwe onthaal als draaischijf komt tegemoet aan alle gebruikersprofielen

Rechts: Het onthaal bevindt zich in een dubbelhoge ruimte middenin het nieuwe gebouw

Museumklimaat

Voor een duurzaam behoud van een museale collectie dient een goed klimaat gerealiseerd te worden. De relatieve luchtvochtigheid is het meest bepalend voor het risico op schade bij museale objecten.

De luchtvochtigheid die nodig is voor een duurzame behoud van een museale collectie kan in een nieuw gebouw goed worden gerealiseerd, maar is moeilijk te bereiken in een monument: een oud gebouw. Bovendien kan in een monument de luchtvochtigheid die een museale collectie verlangt niet gerealiseerd worden zonder ook het gebouw daarop aan te passen. Gevels en daken moeten geïsoleerd worden, koudebruggen dienen vermeden te worden om schimmels en condensatie te vermijden. Bij voorzetramen is er een grote kans op condensatie op het vaste glas, waardoor schade aan het kozijnhout kan ontstaan.

Korte termijnvisie

Dit plan voorziet in het realiseren van een geschikt klimaat voor de museale collectie en voor wisseltentoonstellingen in de nieuwbouw aan Hopland. Gebouw en installatie worden ontworpen voor een geschikt museumklimaat (klimaatklasse A). Het realiseren van een nieuw gebouw maakt het ook mogelijk aan de hoge eisen die een museale collectie stelt aan de jaarlijkse belichtingdosis te kunnen voldoen. Een (te) hoge verlichtingssterkte leidt sneller tot kleurschade aan schilderijen en prenten. In het Rubenshuis kunnen op een minder gepaste manier maatregelen getroffen worden om de nadelige invloed van daglichttoetreding te beperken.

In het Rubenshuis wordt in eerste instantie klimaatklasse B gehandhaafd met behoud van de bestaande decentrale installaties. De huidige koelinstallatie is echter aan vervanging toe. De nieuwe koelinstallatie zal in het dak van het Hoveniershuisje geïntegreerd worden.

De educatieve ruimte op de 2e verdieping zal voorzien worden van een nieuw hoog rendement balansventilatiesysteem. Dit systeem wordt op de zolder opgesteld.

Er zullen in eerste instantie aanpassingen ook aan een deel van de voorzetramen nodig zijn om de condensatie die heden optreedt en een risico vormt op schade aan het kozijnhout te vermijden.

Lange termijnvisie

Op termijn kan in een deel van het Rubenshuis, waar de kwetsbare museale collectie aanwezig is, klimaatklasse A worden gerealiseerd met een centrale klimaatinstallatie. Hiermee gepaard zullen ook de gevel geïsoleerd moeten worden en de ramen verbeterd moeten worden.

Een centrale klimatisatie houdt in dat de ruimtetemperaturen en het vochtgehalte binnen bepaalde grenzen gehouden worden met behulp van luchtbehandelingsinstallaties. De luchtbehandingskasten waarmee de lucht gefilterd, verwarmd, gekoeld, ontvochtigd en bevochtigd kan worden, worden opgesteld op zolder en in de kelder. Het gelijkvloers kan bediend worden via de kelder, de eerste verdieping via de zolder. De ruimtelijke impact van de installaties in de tentoonstellingsruimtes is hierdoor beperkt.

Vanwege de ventilatie-uitbreiding zal op lange termijn ook de bestaande koel- en verwarmingsinstallatie moeten worden uitgebreid.

De dakkappen van het Rubenshuis zijn heden op een risicovolle wijze geïsoleerd. We vrijwaren de zolders van museale collecties waardoor aanpassingen aan de dakconstructie tot een later stadium kunnen worden uitgesteld.

Het Rubenshuis vertelt een levensverhaal

Vanaf het onthaal kuieren bezoekers langs het tuinpaviljoen tot bij de voordeur van het Rubenshuis. Van dan af hernemen we de bestaande routing doorheen het huis. We willen het huis deel laten uitmaken van de Rubens Experience. Elke kamer kan een stuk van het levensverhaal van Rubens vertellen. Historische objecten, maar ook interactieve toepassingen en andere media ondersteunen dit idee.

In overleg met de directie kan dit principe verder worden uitgewerkt. De portiersloge zou kunnen vertellen over de vele gezichten van Rubens: de academicus, de kunstenaar, de diplomaat. De kunstkamers tonen dan Rubens als verzamelaar. De privévertrekken tonen Rubens als familiemens. Zoals traditioneel eindigen we in het atelier. Hier kan de bezoeker dicht bij de productie gebracht worden. Echt materiaal zoals verf, doek, persen of modellen creëren een beeld van de dynamiek van het atelier.

Door kwetsbare objecten uit het atelier te evacueren kunnen de hinderlijke museale toevoegingen worden weggehaald. Zo schijnt de zon weer binnen en kunnen de deuren weer worden vrijgemaakt. Dat biedt ook de kans om de uitgang te leggen waar die zou moeten liggen: in de voorhof.

De route wordt zo een mooie, heldere lus die je via de tuin weer richting onthaal leidt.

Links: Beeld vanuit het atelier naar de koer

Rechts: De route van de museumbezoeker door het leven van Rubens

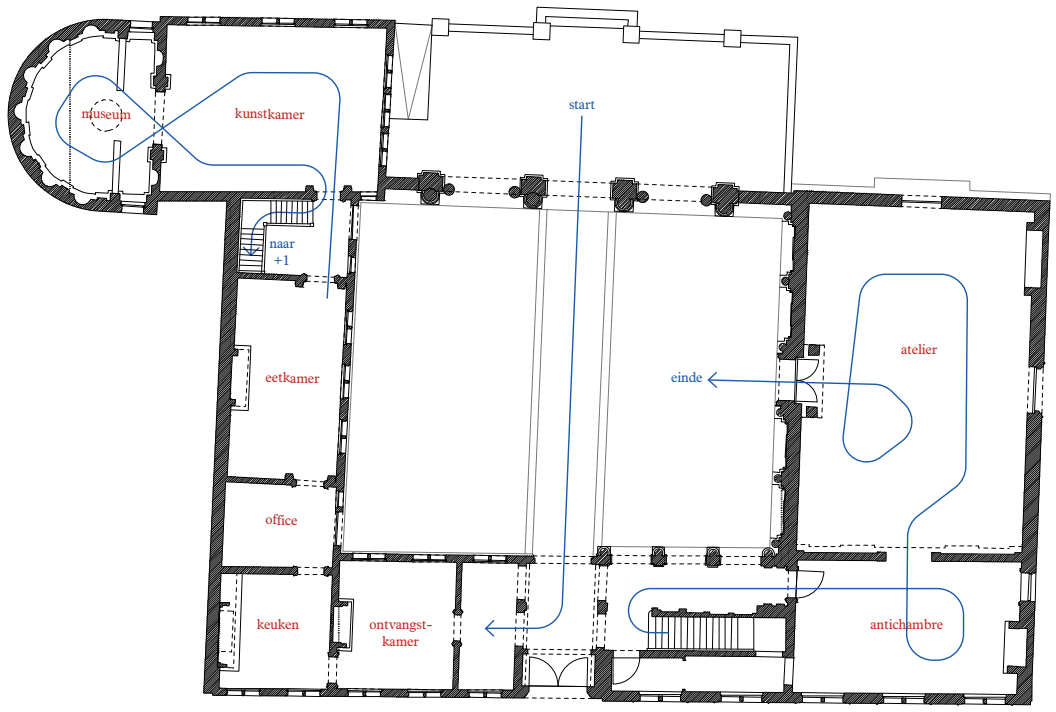

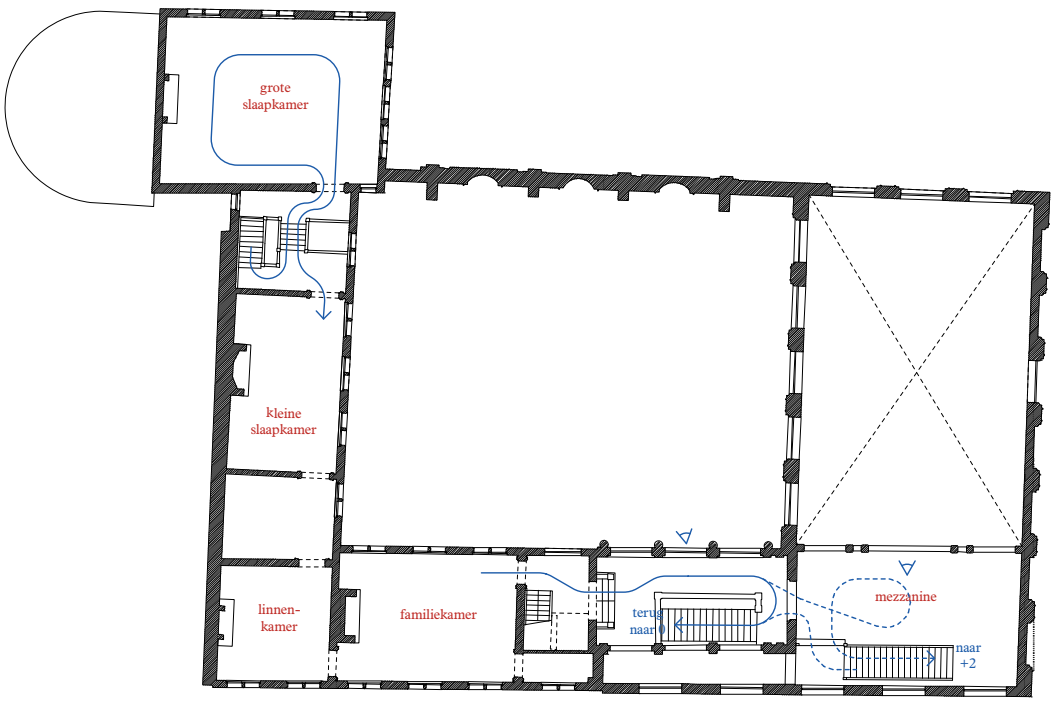

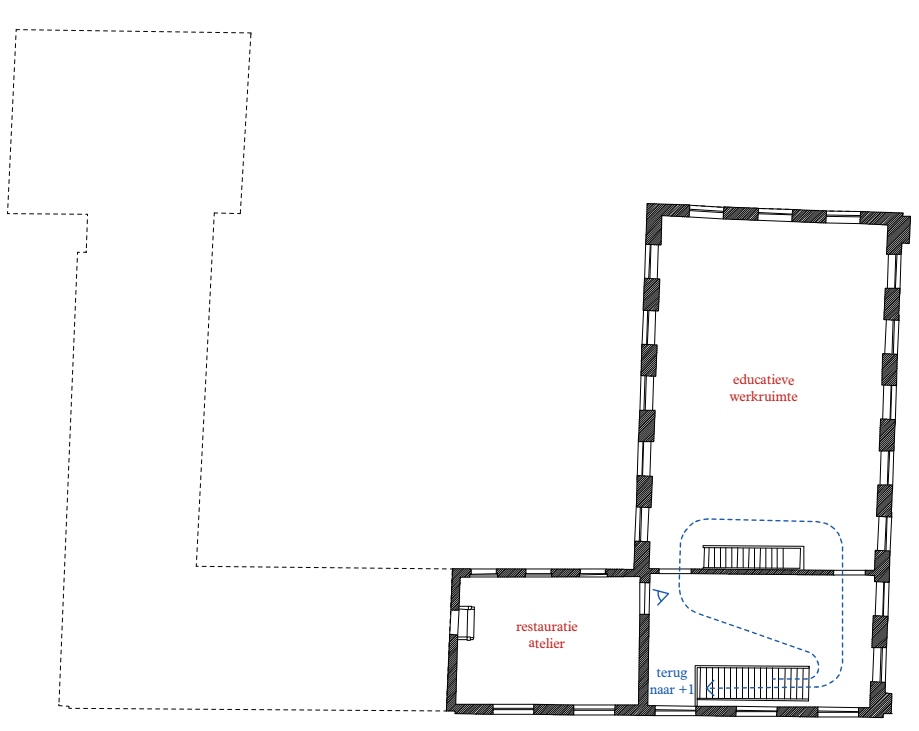

N

0 10m

Bezoekerscapaciteit

Het Rubenshuis kenmerkt zich door de langgerekte routing: het aantal mensen per ruimte in het Rubenshuis is beperkt. Een vergroting van het bezoekersaantal zullen we altijd in dit licht moeten zien. Versterking en een verlenging van de beleving van het museum krijgen plaats in de ruimtes die dit aankunnen zoals de museumkamers en het atelier en in de nieuwbouw aan Hopland.

Rekenaannamens

Aantal piekuren	4
Het aantal openingsdagen	300
We gaan uit van minimum 2,5m2 per bezoeker voor een aangenaam bezoek	

Gewenste situatie/streefgetal

Bezoekers per jaar	240.000
Gemiddeld aantal bezoekers per dag	800
Op drukke dagen (vb. design day)	1600
Aantal bezoekers per piekuur	400
Aantal bezoekers per half piekuur	200

Prognose/capaciteit

Bezoekers per uur (maximaal)	±350
Op een normale dag 175 x 4 uur	700

Conclusie

240.000 bezoekers per jaar is haalbaar

Verblijfstijd per ruimte

Hopland onthaal en mindset	10
Rubenshuis	35
Toename verblijfstijd met permanente en tijdelijke tentoonstellingsruimte	20
Gemiddelde totale verblijfstijd	65

Bezoekerscapaciteit per ruimte

Route vanaf de Wapper	20
Hopland onthaal en introductie	60
Rubenshuis	164
Hopland tentoonstellingsruimtes	120
Maximaal aantal personen tegelijkertijd (excl. tuin)	364

Het aantal personen per ruimte is ingeschat op een ingerichte ruimte. Alle getallen zijn schattingen gebaseerd op algemene kerncijfers van museumbezoek

De geschiedenis van de tuin

De huidige tuin is een reconstructie van de tuin uit de tijd van Rubens, al moet de kanttekening gemaakt worden dat de originele tuin er hoogst waarschijnlijk minder ‘rechtlijnig en geordenend’ was. Het uitzicht zoals we het nu kennen is gebaseerd op een schilderij van Rubens. Het tuinpaviljoen als eindpunt van de zichtas, genomen vanuit de toegangspoort van het woonhuis, vormt de bekroning van het zicht. De tuin zou toen exotische planten bevat hebben, daar Rubens eveneens interesse had in botanie. Hij had een verzameling boeken over uitzonderlijke botanische soorten en heeft de tuin met veel zorg laten aanleggen.

Er kan worden aangenomen dat de tuin van Rubens gelijkenissen vertoonde met het beeld dat we zien op zijn werk ‘Wandeling in de tuin’.

Wij verwijzen ook naar de tuin van het Rockoxhuis. De Rubenstuin groeide, net zoals de tuin van het Rockoxhuis, uit tot een plaats waar kunst en wetenschap elkaar kruisten. Er kan gesteld worden dat N. Rockox, in die tijd hoofdman van de Kolveniersgilde, en P.P. Rubens elkaar zeer goed kenden en naar elkaar opkeken, wat zich ongetwijfeld op bepaalde wijze vertaald heeft in de tuin van het Rubenshuis, en vice versa.

Een barokke kraag rond de tuin

Het hart van de Rubenstuin laten we volledig bestaan. Zo blijft het beeld van de huidige Rubenstuin intact. We werken voornamelijk op de randen. We halen de tuin uit de context van achtergevels, achterhoekjes en schaamgroen en plaatsen deze in een barok groen kader. Alle randen van de huidige tuin worden opgedikt met lage, middelhoge en hoge aanplantingen. De tuin heeft die groene rand echt nodig. De naburige panden sluiten allesbehalve kwaliteitsvol aan op de historische tuin.

Bij de reconstructie van de tuin hoorde destijds al heel wat interpretatie. Naar ons aanvoelen is het de reconstructie erg formeel, waar de schilderijen van Rubens vaak een weeldiger, voller beeld voorstaan. Rond de formele tuin zien we de vergroening van de randen dan ook informeel en gevarieerd. Bloemrijke heesters, volwaardige bomen en wilde onderbeplantingen vinden er, net als in Rubens’ werk, een bijzondere plaats. De leilinden en hagen maken plaats voor weelderige borders. Tussen bomen en struiken maken we ook een aantal muurnissen zichtbaar. De originele tuinmuur wordt voelbaar. De latere ophogingen en naburige woningen vervagen achter groene filters.

Afhankelijk van de ruimte die voorhanden is, verandert de groentypologie. Zo planten we toortsgewijs Populus Tremula 'Erecta' aan langs de Noordzijde. Aan de Zuidzijde is meer ruimte voorhanden. Daar filtert de boomgaard de zichten. Langs het paviljoen werken we op verschillende dieptes. Voor de tuinmuur maken we ruimte voor een bonte border. Achter de tuinmuur, in het Kolveniershof, zorgt een nieuwe bomenrij voor een groene achtergrond bij het meesterlijk perspectief.

Verder wensen we precies te onderzoeken welke plantensoorten en species er in omloop waren ten tijde van Rubens. Op het schilderij 'Wandeling in de tuin' merken we vreemde soorten op zoals de blauwe bloemen van vermoedelijk Vitis arctus castus, tulpen en populieren op de achtergrond. Ook de Rocockxtuin, uit dezelfde periode, is een leidraad. Voor dit onderzoek lijkt het Rubenianum de perfecte partner.

De zuidkant van de tuin hangen we op aan de perspectieflijn vanuit de passage en de Jodenstraat. In het verlengde vervangen we de versleten pergolastructuur door een dubbel rij fruitbomen. Die fruitgaard krijgt een omheining waarin een patrijs en een parelhoen kunnen scharrelen. In de natuur van Rubens figureren dit soort sierlijke dieren, dus lijkt het ons betekenisvol om ze mee de tuin te laten animeren.

Boven: 'Wandeling in de tuin' door P.P. Rubens

Onderaan: een weelderige tuin naar analogie met Rubens' doeken. Achter het tuinpaviljoen in het Kolveniershof een bomenrij.

Duurzaamheid en technieken

Vanwege het gesloten karakter van het gebouw zal het buitenklimaat het binnenklimaat nauwelijks verstoren. In de tentoonstellingsruimtes en het auditorium kan met activeren van de gebouwmassa (betonkernactivering) de ruimtetemperatuur geregeld worden. De bezetting in het gebouw kan wisselend zijn. Vraaggestuurde ventilatie zorgt ervoor dat de ventilatie afgestemd wordt op de bezetting. Door te kiezen voor verdringingsventilatie kan de ventilatie tot zeer lage waarden teruggeregeld worden. Het ventilatieconcept biedt hiermee een zeer grote mate van flexibiliteit, wat het gebruik van de tentoonstellingsruimtes ten goede komt.

De luchtbehandelingskast wordt op het dak opgesteld. Deze unit wordt voorzien van toerenregelingen op energiezuinige ventilatoren en van warmte en vochtterugwinning (sorptiewiel).

Voor het kunstdepot wordt een luchtbehandelingsinstallatie met minimale ventilatie en maximale recirculatie voorzien welke de lucht filtert en een constante ruimtetemperatuur en vochtgehalte in het depot kan handhaven. Voor de keuken wordt een separaat luchtafvoersysteem voorzien.

Mede door het toepassen van vraaggestuurde ventilatie en energieopslag in de massa van het gebouw kan warmte en koude worden opgewekt met een lucht-water warmtepomp van geringe omvang. Deze warmtepomp wordt ook op het dak geplaatst.

Structureel concept

De bovengrondse verdiepingen bestaan uit een centrale betonnen kern, dragende binnenwanden en buitenwanden in metselwerk. Dit geheel draagt de vloerplaten (breedplaatvloeren), welke de overspanningen op een economische manier kunnen overbrengen in combinatie met hoge comforteisen (akoestisch performant, geen trillingen).

Een ondergronds depot

De kelder wordt uitgevoerd als een betonnen waterdichte kuip met 30 cm dikke buitenwanden en een 50cm dikke funderingsplaat. Het Rubensdepot ligt centraal in de kelderverdieping en wordt aan vier zijden gebufferd door andere ruimtes. In de depotruimte zelf wordt eveneens een dubbele wand met luchtspouw voorzien. De mogelijkheid dat residueel vocht de wanden van het depot zou doordringen wordt hierdoor uitgesloten. Over de volledige oppervlakte van de kelder wordt om dezelfde reden een dubbele vloer gemaakt. Op de funderingsplaat wordt een tweede dunnere betonplaat gegoten op een noppenfolie, zodat desgevallende vochtproblemen afgevoerd worden.

Langs beide zijden van het gebouw dienen mogelijk ondershoeiingswerken voorzien te worden onder de aanpalende bebouwing indien de nieuwe kelder lager zou aanzetten dan de fundering van die gebouwen.

Een nieuw palazzo voor Rubens

Aan Hopland bouwen we een nieuw gebouw over 4 bou- wlagen. Het gebouw volgt een helder, Palladiaans schema waarop interessante variaties worden gemaakt. De begane grond heeft een centrale vide waarop 2 balkons uitkomen. De eerste verdieping bestaat uit een enfilade van tentoonstellingsruimtes rondom deze vide. Hier huist de permanente tentoonstellingsruimte. Op de tweede verdieping springt het gebouw terug, en ontstaat een dwarse opeenvolging van 3 grotere tentoonstellingsruimtes. Deze is erg geschikt voor de tijdelijke tentoonstellingen. Op de vierde verdieping spring het volume nog verder terug waardoor er een grote polyvalente ruimte met een riant dakterras ontstaat.

We willen vermijden dat dit palazzo te veel als een museum zou aanvoelen. We bouwen een huiselijk palazzo. Daarom zijn de trappen niet boven elkaar gestapeld, maar wisselen ze telkens van positie. Hierdoor krijgt elke verdieping nog meer een eigen identiteit.

De terugsprongen aan de achterzijde geven het gebouw een klassiek profiel met een opstaand middenrisaliet en lagere flanken. Dit profiel is analoog aan dat van Rubens' tuinpaviljoen, en haakt duidelijk in op de dwarse as van de tuin. Het gabariet in de achtergevel maakt dat de gemene muren niet hoeven te worden opgehoogd. De profilering sluit ook aan op de dynamiek van de achterbouwen van de belendende percelen.

Op begane grond zijn de tuingevel en de straatgevel maximaal beglaasd, om een transparante relatie met de stad toe te laten. Op de verdiepingen zijn we veel zuiniger met openingen. Het trappenparcours geeft hier en daar zicht op de tuin of de straat. Verder is er een monumentaal raam in de achtergevel op de eerste verdieping en zijn er zijdelingse vensters in de erker aan de straat. Zo creëren we wat interactie tussen de stoep en de expo, zonder te moeten kijken op de stalen bubbel aan de overkant van de straat.

Links: Het nieuwe gebouw aan Hopland met opverend middenrisaliet, naar analogie met het tuinpaviljoen.

Links: Plannen nieuwbouw Hopland

Een Palladiaans schema als onderlegger

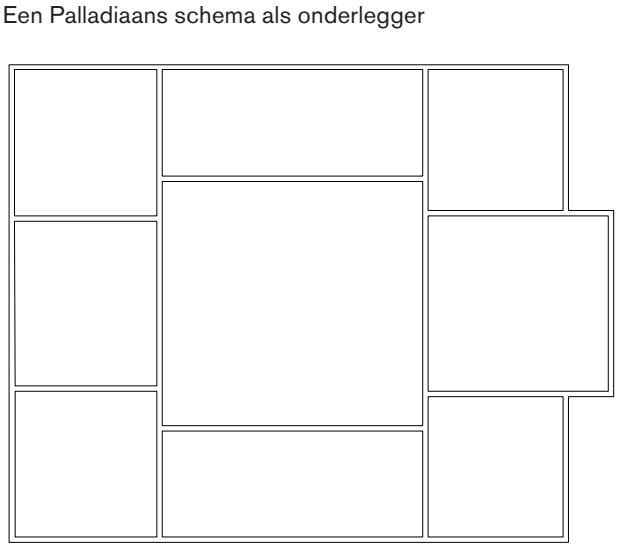

Gelijkvloers

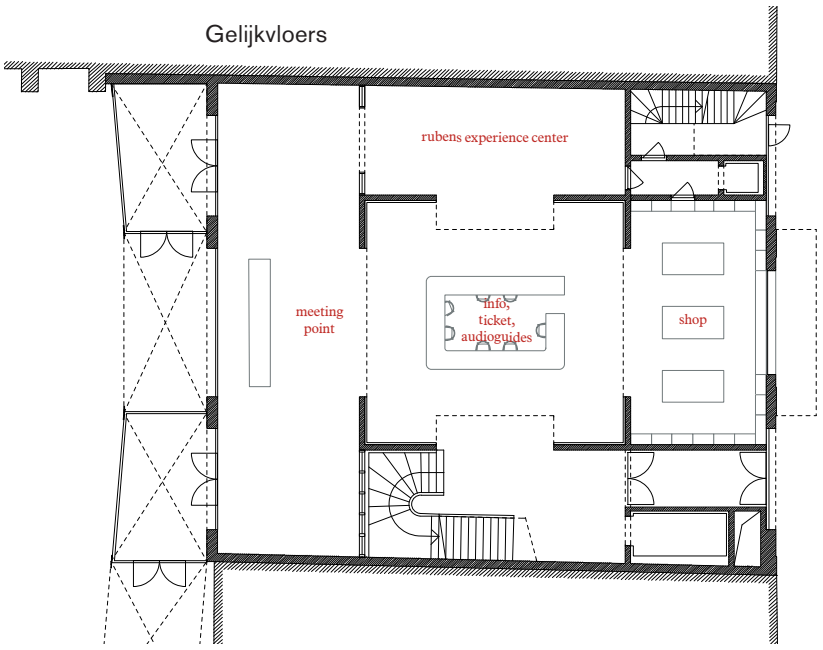

Eerste verdieping, 165m² tentoonstellingsruimte

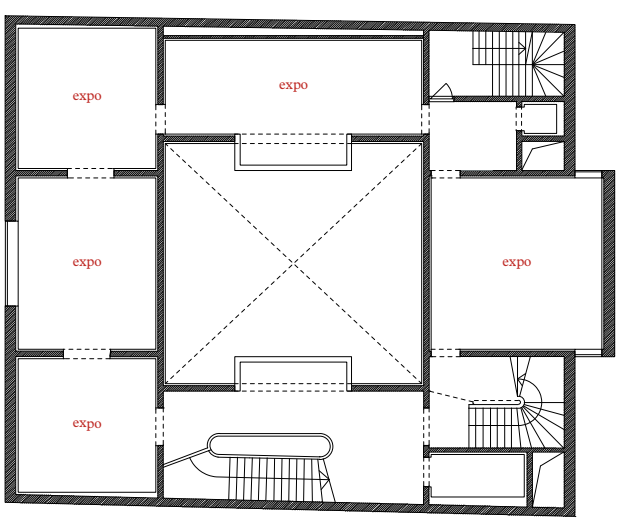

Tweede verdieping, 195m² tentoonstellingsruimte

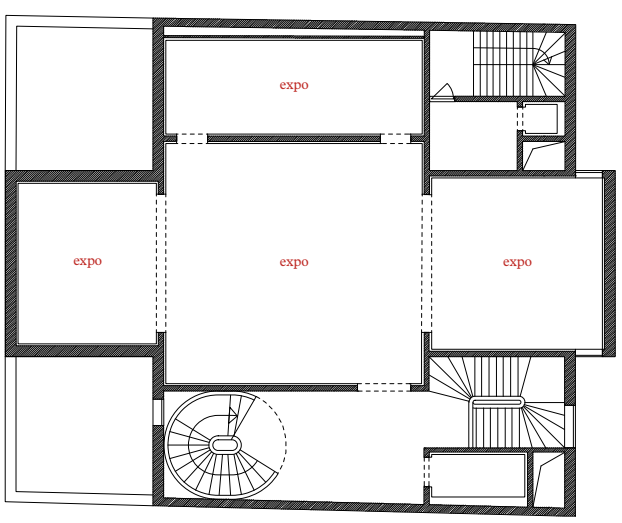

Derde verdieping

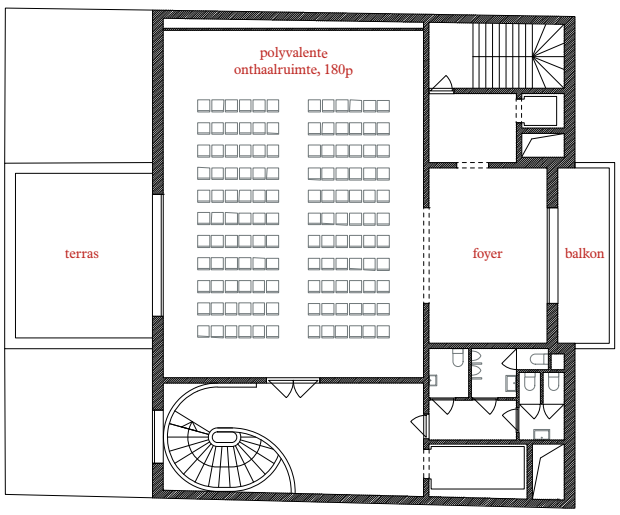

Kelder

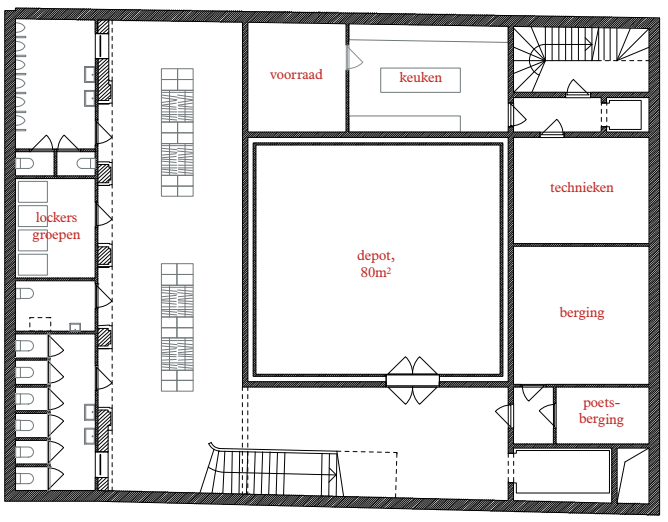

N

0 10m

Links: De dubbele spiraaltrap tussen de tweede en de derde verdieping: een vleugje Vredeman De Vries. De vloeren zijn uit granito, de trapwangen zijn uit hout. Kopse zijden werken we af met marmer.

Rechts: Blik in de tijdelijke tentoonsteliingsruimte op de tweede verdieping. De museumwanden geven aanleiding tot een strakke detaillering onder verstek. Het technisch plafond heeft een profilering dat herinnert aan houten roosteringen. De ruimtes zijn museaal opgevat maar behouden een huiselijk karakter.

Trompe l’oeil

De relatief gesloten gevels hebben een eigenzinnige materialisatie doen ontstaan. Perspectief en trompe-l’oeuil waren levendige thema’s ten tijde van Rubens. Tussen architectuur en trompe-l’oeuil bestond in de vijftiende en de zestiende eeuw een hechte relatie. Rubens was erg beïnvloed door figuren als Vredeman de Vries, Giulio Romano, Michelangelo of Scamozzi. Voor deze manieristen was er geen absolute grens tussen tweedimensionale weergaves en driedimensionale constructies. Het atelier van Rubens dat oorspronkelijk was voorzien van trompe-l’oeuil schilderwerk, illustreert dezelfde affiniteit.

We hebben de gesloten gevels van het palazzo ontworpen in natuursteen trompe-l’oeuil. De gevels volgen een klassieke geleding, maar her en der suggereren we diepte die er niet is. In de tuingevel krijgt de eerste verdieping 2 schijnbare loggia’s. De trap naar de tweede verdieping lijkt zichtbaar gemaakt doorheen het hoge raam, maar in werkelijkheid is enkel het deel boven de trap beglaasd. In de voorgevel werken we met dezelfde techniek. Het trompe-l’oeuil heeft het speelse effect om vanuit een schuine hoek te vervormen tot een half abstracte intarsia, die de gevel een merkwaardige ornamentiek geeft.

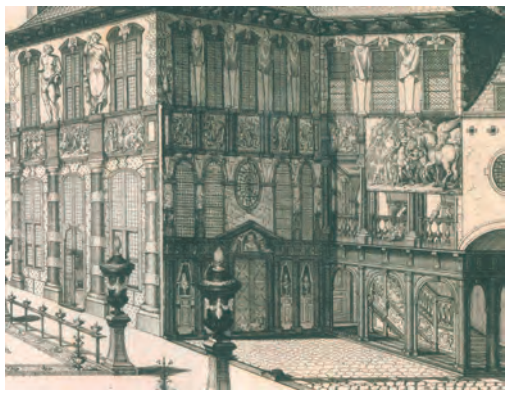

Het atelier van Rubens

Trompe l’oeil in Venetië

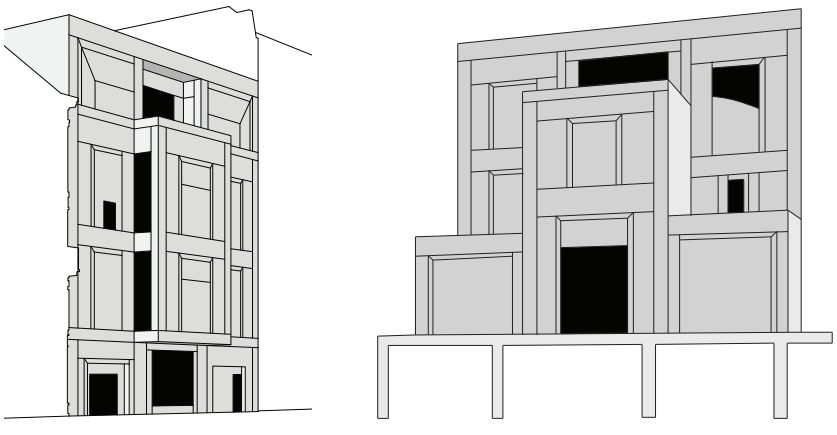

Schema dat aangeeft welke ramen echt zijn (zwart) en welke trompe-l’oeuil.

Links: Trompe-l’oeil in natuursteen aan Hopland

Onder: De straat- en de tuingevel van Hopland

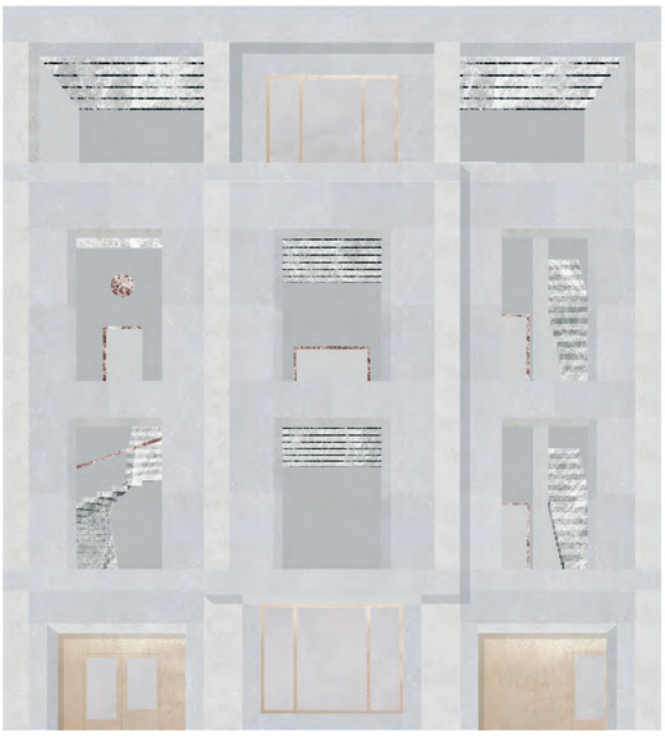

Straatgevel

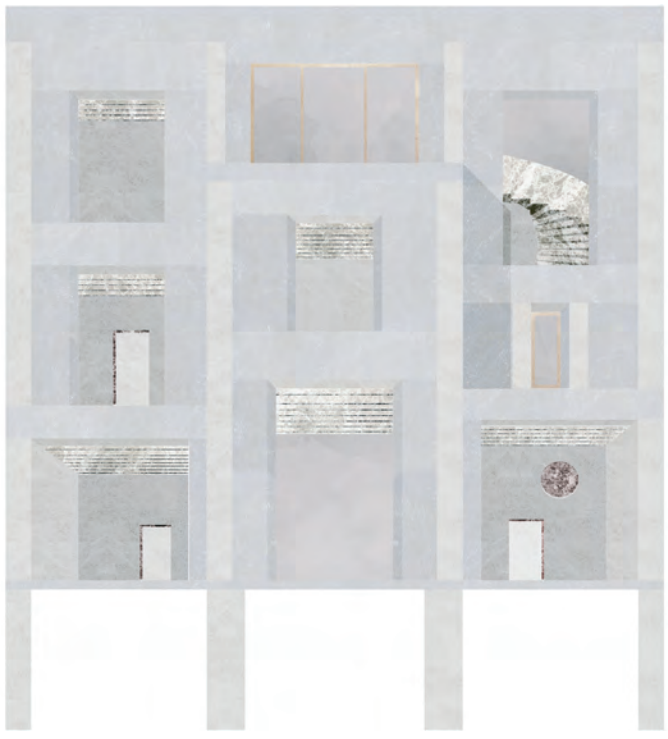

Tuingevel

De Toscaanse galerij

Het kolveniershof is ingrijpend verbouwd maar in essentie van begin 17de eeuw. Dit is de periode van Rubens en van de toscaanse galerij.

We verwijzen opnieuw naar het Rockoxhuis, eveneens een vroeg 17e eeuws gebouw, gelegen op wandelafstand van het Rubenshuis. Het Rockoxhuis heeft een overdekte gang naar model van de Toscaanse galerij, geflankeerd door rondbogen op het zuiden gericht, waarlangs zich een bijzondere tuin bevond. Bovendien was N. Rockox in die tijd hoofdman van de Kolveniersgilde.

Op basis hiervan kunnen we aannemen dat ook het Kolveniershof vroeger een overdekte doorgang langs de zuidflank had, typerend voor die tijd.

Waar de openingen tussen de zuilen en rondbogen in de zuidelijke gevel van het Kolveniershof vandaag dicht gebouwd zijn met schrijnwerk, wordt voorgesteld om het schrijnwerk teruggetrokken tegenover de gevel te plaatsen zodat de galerij opnieuw kan beleefd worden als overdekte buitenruimte bij de tuin.

De Galerij van het Rockoxhuis

Een aangenaam werkklimaat

Het voorstel gaat uit van de plaatsing van achterzetbeglazing bij de originele ramen op de eerste verdieping. Door de samenwerking van deze nieuwe beglazing en de technische installaties kan het binnenklimaat gereguleerd worden en kunnen we een oplossing bieden aan het huidige thermische discomfort.

We voorzien zeer eenvoudige en bijzonder slanke stalen achterzetramen die aan de binnenzijde bevestigd worden in de bestaande raamopeningen. De beglazing kan door middel van de glaslatten op eenvoudige manier uitgenomen worden bijvoorbeeld in functie van jaarlijks onderhoud.

Aan de binnenzijde kan bijkomend en in overleg met monumentenzorg een screen gekozen worden dat een goed uitzicht naar buiten mogelijk laat, terwijl de lichtwering zo hoog is dat er geen lichthinder meer wordt ondervonden bij het werken aan een beeldscherm.

Zolder

De houten dakkap wordt aan de binnenzijde enkel plaatselijk hersteld. De bestaande spanten, gordingen, en bebording blijven zichtbaar om het historische karakter te waarderen.

Het dak wordt geïsoleerd via een sarking-principe. Hierbij wordt een star dun pakket op de bebording geplaatst, waarin zich hoog-performante isolatieplaten bevinden. Hierdoor worden de thermische eigenschappen sterk verbeterd, zonder dat dit zichtbaar tot uiting komt.

Stabiliteit

In het Kolveniershof wordt een bijkomende metselwerkwand gemaakt die de bestaande vloerplaten opvangt. Tussen de bestaande scheidingsmuur en de nieuwe wand kan een liftschacht en trappenhuis gerealiseerd worden. In de kelderverdieping wordt een nieuwe strookfundering gemaakt die deze nieuwe wand zal dragen.

Technische installaties

Vanwege de matige bouwfysische kwaliteit wordt voorgesteld om het gebouw middels paneel- en ledenradiatoren te verwarmen. In de zomersituatie is aanvullende koeling in de gevelvertrekken aan de Zuidzijde noodzakelijk. Dit is mogelijk met ventiloconvectoren. Op de verdiepingen wordt vraaggestuurde ventilatie toegepast.

De centrale luchtbehandelingskast wordt opgesteld in de kelder van het Kolveniershof. Deze unit wordt voorzien van toerenregelingen op energiezuinige ventilatoren en warmte- en vochtterugwinning (sorptiewiel).

Een diep hof bij de Kolveniers

Het bestaande Rubenianum staat nadrukkelijk in het hof, en deelt de ruimte op. We hebben gezocht naar een figuur die de tuin terug verbindt met het Kolveniershof. Een geknikte gevel zorgt voor een vloeiende flank aan een tuin die zo weer de volle diepte geeft. We sluiten het nieuwe volume zorgvuldig aan op de gevel van het Kolveniershof. De volledige galerij blijft onbedekt, en door een sprong in de bovenverdieping blijven we onder de historische kroonlijst.

Op het gelijkvloers leggen we de gevel van het Kolveniershof terug naar binnen, waardoor opnieuw een galerij ontstaat. Ooit oefenden schutters van hieruit hun techniek. De geknikte achterwand begeleidt de bezoekers vanuit de Rubenstuin in een mooie omzwervende beweging tot bij het onthaal van het Rubenianum. Een portaal koppelt deze bezoekersingang met de personeelstoegang vanaf de straat.

Begane grond

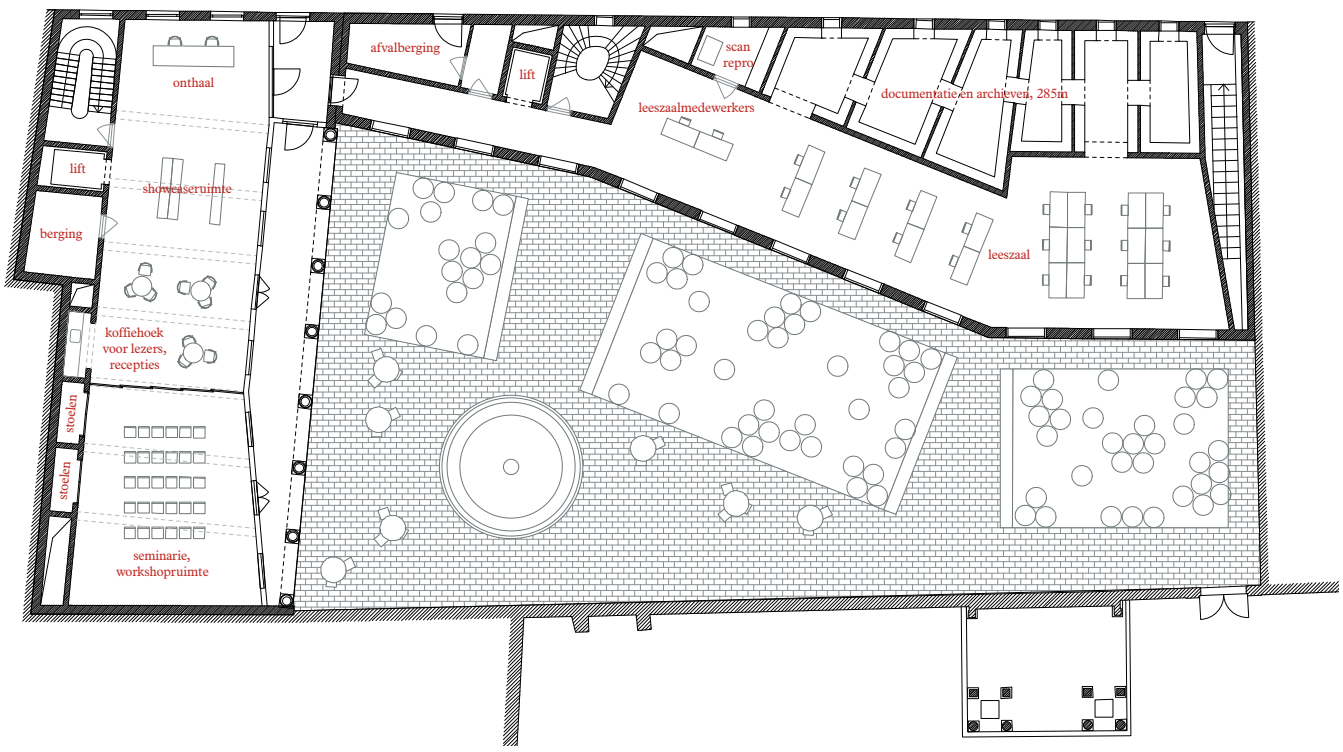

Kelder

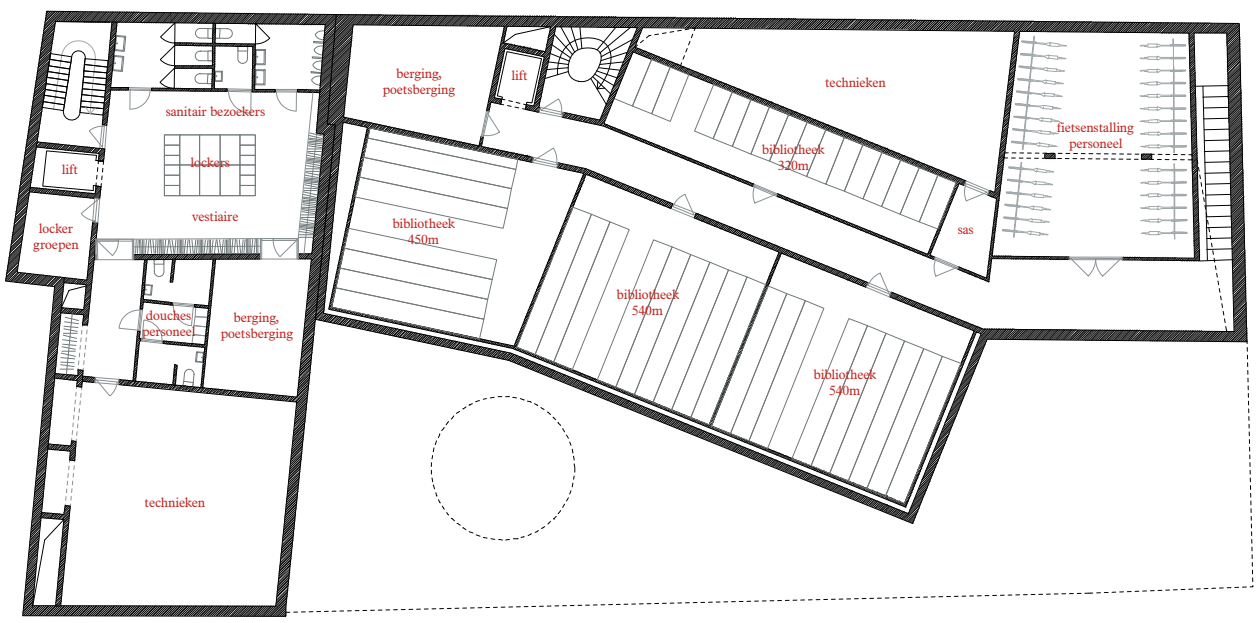

Eerste verdieping

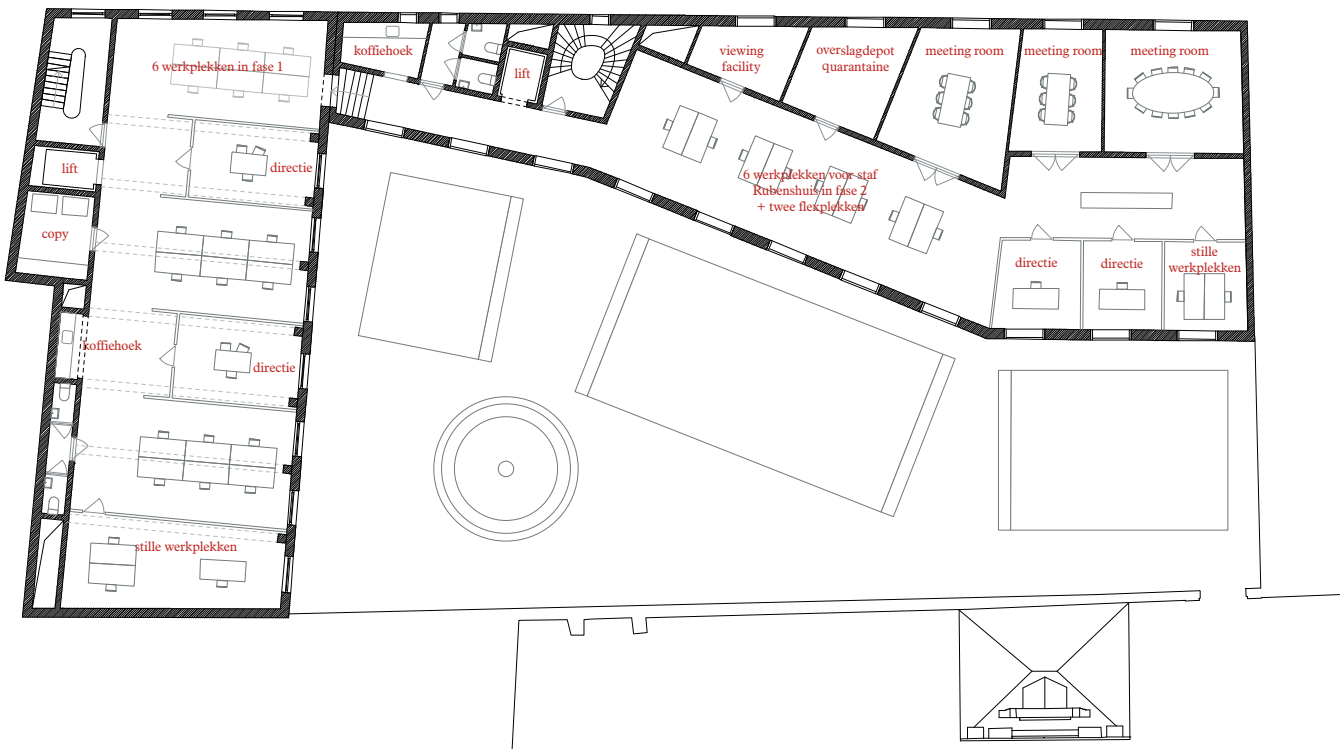

Tweede verdieping

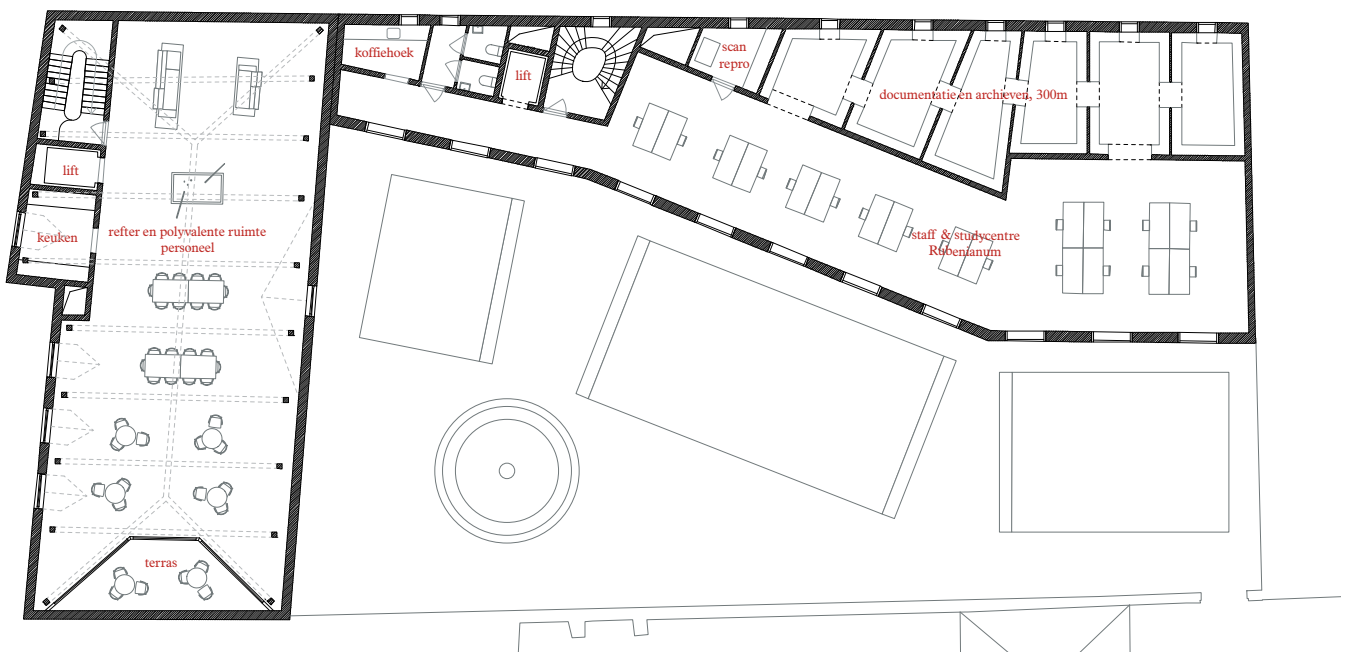

Een functionele fasering

Het Kolveniershof en het nieuw Rubenianum staan fysiek met elkaar in verbinding op twee niveaus en zullen in de toekomst ook samen gaan functioneren als één gebouw. Bezoekersfaciliteiten en personeelsruimtes worden gedeeld.

Een doordachte programmering laat echter toe om de renovatie en de nieuwbouw in twee fases uit te voeren, waardoor aan een aantal noden tegemoet gekomen kan worden in eerste fase, zoals bezoekersfaciliteiten voor de leeszaal en een polyvalente ruimte aangepast aan de moderne noden inzake technologie en toegankelijkheid.

Door de grote polyvalente ruimte (180 personen) van het Kolveniershof onder te brengen in de nieuwbouw aan Hopland komt de eerste verdieping vrij. Hier richten we de kantoren voor de staf van het Rubenshuis in; zo wordt de zolder van het Rubenshuis op zijn beurt vrijgespeeld voor de lange termijnvisie inzake een centrale luchtbehandelingsinstallatie.

Dit betekent ook een vereenvoudiging van de vluchtwegen vanwege de lagere bezettingsgraad, waardoor één trappenhuis volstaat. Een lift maakt alle ruimtes, ook de personeelsruimtes, toegankelijk voor iedereen.

Het gelijkvloers blijft zijn publieke functie behouden. De seminarieruimte aan de tuin heeft een grote representatieve kwaliteit en kan gebruik maken van een uitloopruimte met kitchenette en de publieke voorzieningen in de kelder (vestiaire, sanitair). Ook het bestaande Rubenianum kan in de eerste fase al gebruik maken van deze faciliteiten.

Boven: De geknikte gevel van het Rubenianum omarmt de tuin en sluit goed aan op het Kolveniershof.

Onder: Plannen Kolveniershof en Rubenianum

N

0 10m

Grondige kennis

In de huidige Rubenianum worden er heel wat problemen ervaren met het bewaren van de archieven in de kelder vanwege vochtproblemen en waterinfiltraties. Desalniettemin kent een ondergrondse bouwlaag een stabieler klimaat dan een bovengrondse bouwlaag, waardoor met een minimale klimatisering en tegen lage exploitatiekosten het gewenste klimaat voor het bewaren van waardevolle archieven bereikt kan worden.

We voorzien ondergrondse depotruimtes waarbij we bouwkundig alle risico's op waterinfiltratie tot de ruimtes met kwetsbare stukken ondervangen door het inbouwen van meerdere veiligheden.

Stabiliteit

Voor het nieuw Rubenanium gelden gelijkaardige principes als voor de nieuwbouw aan Hopland: breedplaatvloeren, dragende gevels en een centrale metselwerkwand.

De ondergrondse verdiepingen worden uitgevoerd als een betonnen waterdichte kuip met 30 cm dikke buitenwanden en een 50cm dikke funderingsplaat. De depotruimtes gelegen aan de buitenomtrek van het gebouw worden voorzien van een dubbele wand met luchtspouw waardoor eventueel residueel niet kan doordringen tot het depot. Over de volledige oppervlakte van de kelder wordt eveneens een dubbele vloer gemaakt. Op de funderingsplaat wordt een tweede dunnere betonplaat gegoten op een noppenfolie, zodat desgevallende vochtproblemen afgevoerd worden. Hetzelfde tweelaagse principe geldt voor de afdek van de kelders gelegen onder het binnenhof. Het depot is met andere worden rondom rond voorzien van een dubbele veiligheid.

De trompe-l'oeuil in de studiolo in het palazzo Ducale in Urbino: Vlaams vakmanschap en Italiaans maniërisme in symbiose.

Een Rubeniaans Rubenianum

Het geknikte volume van het Rubenianum splitsen we op in de langse richting. Zo ontstaat een open werkzone langs de tuinkant en een meer besloten, functionele zone langs de straat. Zo bufferen we maximaal de overlast van het laden en lossen in de Kolveniersstraat.

Langs de tuinzijde ligt een lange geknikte leeszaal die in alle rust van de tuin geniet. Die leeszaal geeft op haar beurt toegang tot alle nevenfuncties zoals de collecties en de verticale circulatie. Op de eerste en de tweede verdieping passen we in ditzelfde schema respectievelijk de kantoren en het research center.

Om voldoende hof over te houden kiezen we voor een nieuwe kelder onder het Rubenianum. Enkel zo creëren we een gepast volume als achtergrond voor de Rubenstuin en voldoende ruimte in het Kolveniershof. Het technisch debacle van de vorige kelder vermijden we door een kelder met dubbele wand-, vloer- en dakplaat te voorzien. Er zijn voldoende voorbeelden van recent gebouwde performante kelders voor gevoelige collecties om deze keuze te verantwoorden (Instituut voor Beeld en Geluid Hilversum, Louvre Lens, …).

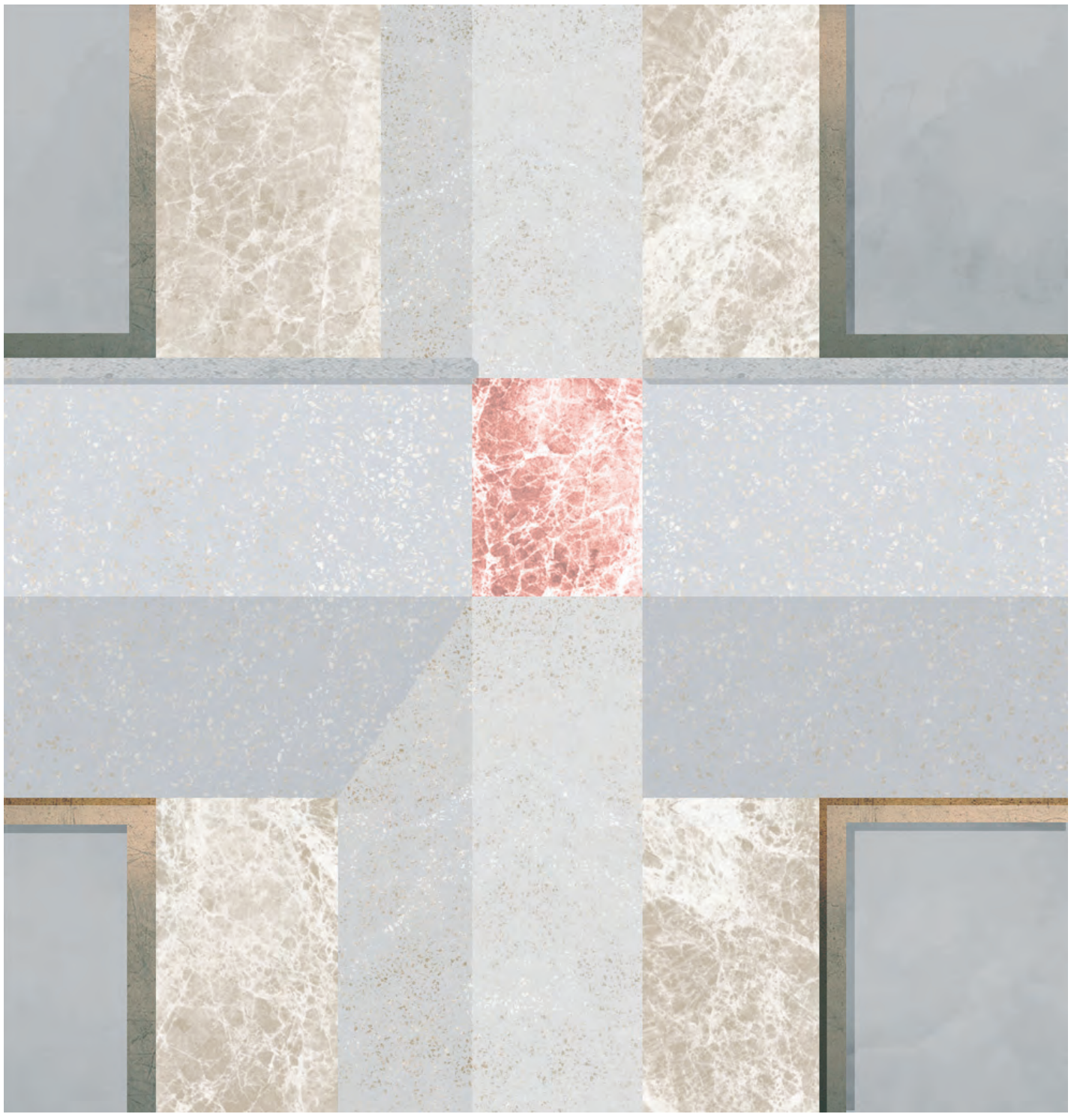

Duurzaamheid en technieken

Vanwege de gesloten Oost en Zuid gevel kan koeling beperkt worden. We stellen voor om vraaggestuurde ventilatie toe te passen. Om koudeval nabij de westgevel te voorkomen zijn lage temperatuur convectoren nodig. De centrale luchtbehandelingskast wordt opgesteld in de kelder van het Rubenianum. Deze unit wordt voorzien van toerenregelingen op de energiezuinige ventilatoren en warmte- en vochtterugwinning (sorptiewiel).

Voor het archief van de bibliotheek wordt een luchtbehandelingsinstallatie (minimale ventilatie en maximale recirculatie) voorzien welke de lucht filtert en een ruimtetemperatuur en vochtgehalte in het archief kan handhaven. Deze installatie wordt in de kelder opgesteld.

De energieopwekking van het Kolveniershuis en Rubenianum wordt gecombineerd. Op het dak van de Rubenianum wordt een lucht-water warmtepomp opgesteld. Als hernieuwbare energiebronnen worden PV-panelen ingezet.

Links: De leeszaal van het Rubenianum: een studiolo in trompe-l'oeuil multiplex.

Boven: Het vals perspectief uitgewerkt in een combinatie van gepolijst beton en marmer.

Onder: De gevel van het Rubenianum opengevouwen: illusoire dieptewerking als achtergrond voor het tuinpaviljoen.

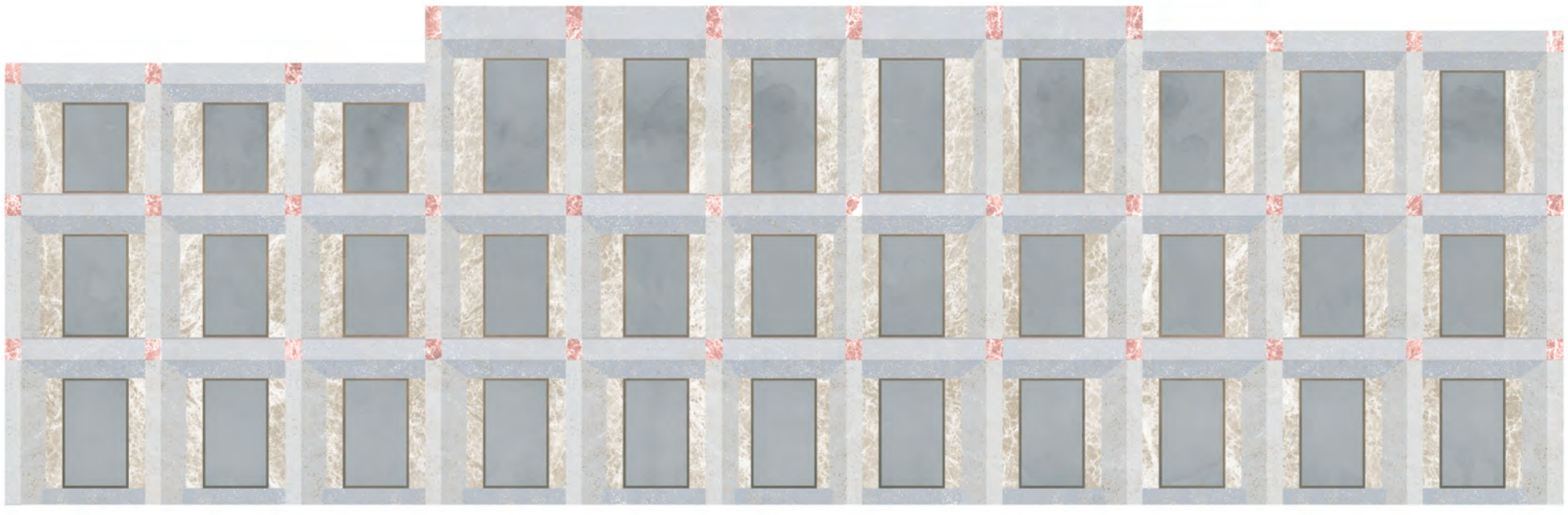

TUIN

1. portiek
2. opgaande Italiaanse populierenrij
3. bloeiende heesters langs het paviljoen
4. Historische Rubenstuin
5. Kolveniershof boordevol groen
6. Rubensfontein
7. omheinde fruitcollectie
8. voorhof atelier
9. groene passage

MATERIALEN

1. gezaagde herbruik kasseien
2. dolomiet halfverharding bestaand
3. zandkleurig geschuurd en gezuurd beton
4. bestrating grijze porfierkasseitjes

N

0 10m

1
3
4
7
8
9